

ŚLĄSK CIESZYŃSKI: OBRAZY PRZESZŁOŚCI A TOŻSAMOŚĆ MIEJSC I LUDZI

Grzegorz Studnicki

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO
KATOWICE 2015

**ŚLĄSK CIESZYŃSKI:
OBRAZY PRZESZŁOŚCI
A TOŻSAMOŚĆ MIEJSC I LUDZI**

Nr 3391

**ŚLĄSK CIESZYŃSKI:
OBRAZY PRZESZŁOŚCI
A TOŻSAMOŚĆ MIEJSC I LUDZI**

Grzegorz Studnicki

WYDAWNICTWO UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

KATOWICE 2015

Redaktor serii: Publikacje Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji
URSZULA SZUŚCIK

Recenzenci
JANUSZ SPYRA
JAKUB GRYGAR

Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki
i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju
Humanistyki” w latach 2011–2015.

NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	9
--------------------	---

ZARYS PROBLEMATYKI BADAWCZEJ I ZWIĄZANYCH Z NIĄ ZAGADNIENÍ

Tożsamość – pamięć – zbiorowość	15
Tożsamość indywidualna i społeczna	15
Tożsamość a pamięć	20
Pamięć a historia	25
Tożsamość a tradycja	32
Tożsamość a przestrzeń	42
Źródła i procedury badawcze	45
Perspektywa badawcza	46
Charakterystyka badań i materiału badawczego	52

OBSZAR BADAWCZY W UJĘCIU HISTORYCZNYM – KWESTIE NARODOWOŚCIOWE, KULTUROWE I WYZNANIOWE

Charakterystyka badanego obszaru	63
Rys historyczny	68
Uwarunkowania kulturowo-społeczne	87
Uwarunkowania narodowo-wyznaniowe	92

TRADYCJA I PAMIĘĆ MINIONEGO W DZIAŁANIU

Podmiot wobec przeszłości	105
Dokumentowanie przeszłości a zmieniający się kontekst społeczno-kulturowy	110
Stowarzyszenia w służbie pamięci o przeszłości regionu	114

Spis treści

Cele edukacji regionalnej a przeszkody w ich osiągnięciu	119
Promowanie regionu w instytucjach szkolnych i placówkach edukacyjnych	125
Szkolne izby regionalne	125
Scenariusze edukacji regionalnej	127
Szkolne zespoły folklorystyczne i programy artystyczne	129
Kilka słów o konkursach	132
Materiały promocyjne dla dzieci i młodzieży	140
Wybrane współczesne strategie odwoływania się do przeszłości Śląska	
Cieszyńskiego	142
Przywracanie pamięci i strategie odróżniające	146
Ślady „innego”	146
Mieć coś specyficznego	151
Gry miejskie, widowiska historyczne, wizualizacje przeszłości	155
Rekonstrukcje historyczne	163
Odtwarzanie mionionych epok	173
Folklorizm, czyli folklor odtwarzany	177
Ludowość i zabawa	184
Między estetyką, instytucjonalizacją a utowarowieniem tradycji	189
Tradycja dofinansowana	197
Góralskość odgrywana i sponsorowana	202
Kulinaria – tożsamość od kuchni	208
Przeżywanie wspólnoty	216
Spotkania, zjazdy i genealogie	216
Stowarzyszenia uhistoryczniane	219
Bycie <i>tu stela</i> i nie <i>stela</i>	227
Budowanie wspólnoty pamięci	238
MÓWIĄC O MIEJSCU, JEGO PRZESZŁOŚCI I TOŻSAMOŚCI	
Kultura historyczna a kultura pamięci	243
Kalendarze regionalne Śląska Cieszyńskiego	246
Muzealizacja – narracja – tożsamość	255
Kalendarze a palimpsestowy charakter miejsc	261
Miejsce pamięci i tożsamości w wirtualnej rzeczywistości	270

MIĘDZY TYM, CO „NASZE”, A ATRAKCJĄ TURYSTYCZNĄ

Śląskocieszyńska turystyka	279
Semiofory – nostalgiczne depozytariusze przeszłości	288
Przeszłość zmuzealizowana	296
Rekonstrukcja i rywalizacja	309
Dziedzictwo jako inwestycja i atrakcja	318
„Nieprofesjonalne” miejsca pamięci – ludzie, przestrzeń, opowieści	325
Przeszłość w spojrzeniu „innego”	332
O izbach regionalnych i muzeach Śląska Cieszyńskiego	336
Znaczenie miejsc pamięci	347

PAMIĘĆ ZBIOROWA – RÓŻNICA – KONFLIKT

Wojna na pomniki	353
Pomnik jako znak	354
Figury niezgody	360
Wyznaczanie granic – „Ślązaczka” i Masaryk	367
Historie w opozycji – spór o Šnejdárka	381
Różne wspólnoty, różne obrazy	382
Przeszłość, która dzieli	386
Walka na (narodowe) argumenty	389
Dwie wizje historii – dwie narracje	405
Mapa jako nośnik pamięci w kontekście wojny na pomniki	416
Inne kwestie sporne	424
Spięcia o podłożu religijnym i światopoglądowym	424
Mit cesarza	443
Odczytania PRL	446
Wokół Podbeskidzia	451
Przestrzeń przemilczenia	462
Walka o współczesny obraz pamięci	473
Zakończenie	481
Wykaz wybranych muzeów, izb pamięci, izb regionalnych prywatnych oraz zakładanych przez organizacje pozarządowe	485

Spis treści

Wykaz najczęściej stosowanych skrótów	491
Objaśnienie skrótów stosowanych w zapisie wywiadów	491
Bibliografia	493
Publikacje książkowe i artykuły w czasopismach	493
Publikacje elektroniczne	516
Shrnutí	537
Summary	541

WPROWADZENIE

Celem niniejszej publikacji jest ukazanie przeszłości, dziedzictwa i tradycji Śląska Cieszyńskiego jako źródeł współczesnej tożsamości jego mieszkańców budowanej w oparciu o pamięć historyczną, indywidualną i zbiorową – funkcjonujących w różnych społeczno-kulturowych kontekstach i wykorzystywanych w różnych obszarach życia społecznego. Autor śledzi przejawy odwoływania się do szeroko rozumianej przeszłości i tradycji Śląska Cieszyńskiego, a zwłaszcza działania podejmowane przez mieszkańców tego regionu w celu zachowania własnego dziedzictwa i zaprezentowania go innym bądź przekazania następnym pokoleniom. Choć działania te przybierają rozmaite formy i odbywają się w wielu miejscach, a ich adresatami są zarówno „tutejsi”, jak i „przyjezdni”, to niewątpliwie współtworzą one dyskurs zbudowany wokół tego regionu. Można je postrzegać jako współczesny przejaw regionalizmu, zestaw praktyk służących wytwarzaniu i podtrzymywaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Śląska Cieszyńskiego, które ostatecznie mają stworzyć społeczno-kulturowy obraz regionu odróżniający go od wszystkich miejsc leżących poza jego granicami. Można je również widzieć jako ilustrację ogólniejszych mechanizmów towarzyszących kulturze pamięci oraz form, jakie przyjmują w regionie zróżnicowanym wyznaniowo i mającym cechy pogranicza.

Autor skupia się na współczesnych społecznych sposobach poszukiwania i dokumentowania śladów przeszłości Śląska Cieszyńskiego oraz tworzenia, przetwarzania, prezentowania i redystrybuowania wiedzy na jej temat. Wiąże się z tym pytania o czas, okoliczności, sens, znaczenie i cel odwoływania się do lokalnej przeszłości lub orientowania się na nią oraz o konsekwencje tych zabiegów dla mieszkańców regionu. Praca stanowi próbę przyjrzenia się sposobom wykorzystania lokalnej tradycji, przeszłości i dziedzictwa kulturowego regionu w celach duchowo-religijnych, społeczno-politycznych oraz praktyczno-komercyjnych.

Autor usiłuje ukazać związek między rzeczywistością z jej aktualnym porządkiem politycznym, ideologicznym, ekonomicznym, postępem technologicznym i globalizacją a przestrzenią przeszłości i tradycji, w której funkcjonują i definiują swoją tożsamość aktorzy społeczni jako mieszkańcy konkretnego miejsca (Śląska

Cieszyńskiego) oraz członkowie konkretnej wspólnoty (lub wielu wspólnot). Jest to również próba opisu sytuacji, w której różne układy kultury¹ pośredniczą oraz wzajemnie się uzupełniają (bądź konkurują ze sobą) w procesie przekazywania wiedzy, obrazów, reprezentacji czy wyobrażeń o przeszłości regionu. Wszystkie te zagadnienia rozpatrywane są w kontekście realiów Śląska Cieszyńskiego ujmowanego jako społeczno-kulturowa przestrzeń pogranicza, w obrębie której krzyżują się i manifestują swoją obecność rozmaite, nieraz konkurujące ze sobą tożsamości zbiorowe, za którymi stoją odmienne narracje na temat przeszłości oraz sposoby jej interpretowania i nadawania jej znaczeń.

Na materiał źródłowy wykorzystywany przez autora pracy składają się dane pochodzące z obserwacji działań w przestrzeni społecznej i publicznej skoncentrowanych na dokumentowaniu, upamiętnianiu i popularyzowaniu wiedzy na temat przeszłości oraz tradycji, wypowiedzi osób podejmujących te działania indywidualnie lub w ramach organizacji regionalnych (uzyskane na drodze przeprowadzonych przez autora wywiadów), a także z opracowań, fotografii i przedmiotów materialnych będących jednocześnie świadectwem i obiektem tych działań. Należy zaznaczyć, że przywołane działania i wypowiedzi w zdecydowanej większości prezentują polską perspektywę.

Praca składa się z kilku części, które można traktować jako samodzielne całości oscylujące wokół tematyki wpływu przeszłości i tradycji na współczesność Śląska Cieszyńskiego i jego mieszkańców. Łączy je postrzeganie czasu minionego (i jego reprezentacji) jako tworzywa narracji służącej budowaniu i podtrzymywaniu kulturowej tożsamości mieszkańców Śląska Cieszyńskiego oraz wyznaczaniu

¹ Zasadniczo w socjologii rozróżnia się trzy układy kultury, w których dokonuje się przekazu treści kulturowych: pierwotny, zinstytucjonalizowany oraz środków masowej komunikacji. Pierwsza kategoria odnosi się do osobistych, bezpośrednich relacji społecznych rozgrywających się m.in. w obrębie grup rodzinnych, sąsiedzkich, koleżeńskich itd. Układ ten charakteryzuje się m.in. spontanicznością, przechodnością ról nadawcy i odbiorcy posiadających podobne kompetencje kulturowe. Układ zinstytucjonalizowany, który jest sprofesjonalizowany, również charakteryzuje się relacją bezpośrednią, jednak nadawca i odbiorca występują w sformalizowanych rolach – pierwszy z nich jest pewnego rodzaju ekspertem. Jako przykład może służyć relacja przewodnik – turysta w muzeum, nauczyciel – uczeń czy prelegent – audytorium. Układ trzeci jest zapośredniczony przez środki masowej komunikacji, gdzie sprzężenie zwrotne między nadawcą i odbiorcą jest znacznie ograniczone bądź opóźnione – przykładem może być przekaz treści za pośrednictwem radia, telewizji czy prasy (A. KŁOSKOWSKA: *Socjologia kultury*. Warszawa 1983, s. 330–370). Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na internet, który w okresie kształtowania się koncepcji trzech układów kultury nie był tak powszechnie dostępny jak obecnie. W wielkim skrócie można powiedzieć, że to medium wydaje się przejawiać wiele cech wspólnych z trzecim typem układu kultury, ale jednocześnie stwarza jego użytkownikom możliwość, obok docierania do gotowych treści kultury, tworzenia swoich własnych treści, a także wymiany informacji, czego przykładem mogą być fora dyskusyjne, portale społecznościowe, blogi czy społecznie tworzone zasoby wiedzy (np. Wikipedia). Zdaniem Bogusława Sułkowskiego można wręcz mówić o kolejnym układzie kultury, jakim jest „kultura stowarzyszeń i wolontariatu”, która jest czymś pośrednim między układem pierwotnym a zinstytucjonalizowanym (B. SUŁKOWSKI: „Społeczne ramy kultury” *czterdzieści lat później. Pięć modeli komunikacji kulturowej*. „Kultura i Społeczeństwo” 2011, nr 2–3, s. 5–33).

granic wyodrębniających wspólnoty pamięci, a zarazem jako materialnego zasobu wykorzystywanego w innych obszarach życia społecznego. Różnią się natomiast sposobem ujęcia tematu, a mianowicie ukazują to samo zagadnienie z różnych punktów widzenia zależnych od kontekstu, okoliczności oraz przyświecającego mu celu. Właśnie ta wielość spojrzeń ujawnia niejednokrotnie rysy i pęknięcia, skrajną odmienność poglądów i wartości, tak charakterystyczną dla tego wielokulturowego, wielowyznaniowego i wielonarodowościowego obszaru, w dodatku szarpanego przez konflikty społeczne i polityczne.

Rozdział pierwszy ma charakter wstępu teoretycznego i przybliży takie kategorie, jak tożsamość (indywidualna, społeczna, miejsca) i pamięć (a w jej polu oddziaływania również historia i tradycja) oraz ich wzajemne relacje w życiu jednostki i zbiorowości. Zawiera on również krótką charakterystykę metod, technik i procedur badawczych oraz wykorzystywanych źródeł.

Rozdział drugi koncentruje się na badanym obszarze i pokrótce opisuje dzieje Śląska Cieszyńskiego z uwzględnieniem zachodzących na tym obszarze przemian politycznych, ekonomicznych, społecznych oraz kulturowych, zwłaszcza tych uwypuklających jego pograniczny charakter.

Rozdział trzeci próbuje udzielić odpowiedzi na pytanie, dlaczego podmioty działające indywidualnie bądź w ramach różnych organizacji lub instytucji podejmują działania upowszechniające wiedzę na temat przeszłości i tradycji Śląska Cieszyńskiego. Przywołano w nim przykłady praktyk popularyzowania wiedzy o historii i kulturze regionu ujmowanej w kategoriach „naszej” tradycji regionalnej. Znalazły się tu także opisy wybranych spotkań tematycznie związanych z zagadnieniem śląskocieszyńskiej tożsamości – z jednej strony rozumianych jako przestrzeń, w której konstruowane są narracje o regionie i jego mieszkańcach, a z drugiej jako sytuacje umożliwiające uczestniczącym w nich jednostkom zamanifestowanie teźże tożsamości, współtworzące „chwilowe” miejsca pamięci oraz wytyczające granice między „tutejszymi”, czyli „swoimi”, a tymi „spoza”, których uważa się za „obcych”.

Rozdział czwarty omawia działania związane z budowaniem tożsamości miejsca za pośrednictwem narracji o przeszłości poszczególnych miejscowości Śląska Cieszyńskiego i zamieszkujących go społeczności lokalnych. Skupia się przede wszystkim na jednym z przejawów tego typu praktyk, czyli współcześnie wydawanych regionalnych kalendarzach książkowych, za pośrednictwem których publikujący w nich autorzy nadają przestrzeni fizycznej bądź poszczególnym elementom lokalnej topografii wymiar społeczno-kulturowy i historyczny. Rozważania te uzupełniają uwagi dotyczące możliwości wykorzystania w tym celu także internetu, który dzięki względnie otwartemu charakterowi oraz łatwości dotępu pozwala na tworzenie wirtualnych zasobów informacji na temat przeszłości regionu czy historii poszczególnych miejsc oraz wspomaga archiwizowanie wspomnień świadków minionych wydarzeń.

Rozdział piąty poświęcony jest powstającym w ostatnich latach turystycznym szlakom tematycznym oraz obiektom stanowiącym miejsca pamięci przekształcone w atrakcję turystyczną o charakterze muzealnym, a zatem prywatnym lub społecznym kolekcjom, izbom tradycji i izbom regionalnym. Autor rozważa, w jakim stopniu są one przestrzenią oddziaływania kultury pamięci, polityki tożsamości, edukacji i turystyki, kto i jakie treści chce przekazać za ich pośrednictwem, czego są wyrazem oraz w jakim zakresie odzwierciedlają społeczną potrzebę pamiętania i zakorzenienia w przeszłości.

Rozdział szósty koncentruje się na procesie przejmowania i ustanawiania władzy symbolicznej na danym terytorium. Opisuje sytuacje, gdy w przestrzeni publicznej pojawiają się materialne nośniki pamięci minionych wydarzeń, postaci lub procesów społecznych, kulturalnych i politycznych, których interpretacja i ocena są rozbieżne. Punktem wyjścia rozważań jest „wojna na pomniki”, która ukazuje rozłam w funkcjonowaniu wspólnot pamięci budowanych wokół kategorii narodowych (głównie polskiej i czeskiej), a pośrednio językowych i wyznaniowych. Zjawisko to odsyła do problemu funkcjonowania odmiennych narracji związanych z przeszłością odzwierciedlających obecność różnych dyskursów światopoglądowych, narodowych czy religijnych. Autor analizuje przede wszystkim te praktyki odwoływania się do przeszłości, które służą legitymizowaniu, racjonalizowaniu oraz obronie własnej tożsamości narodowej i kulturowej. Wiąże się z tym problem roszczenia sobie prawa do upamiętniania przeszłości regionu i prawomocności tworzonych w tym celu reprezentacji czasu minionego oraz narzucania tych wizji i poglądów innym, dla których są one obce i nieakceptowalne. Mowa jest również o skonfrontowaniu porządku, którego źródłem jest lokalna rzeczywistość społeczno-kulturowa regionu z tym, który pochodzi spoza jego granic. Rozważaniom towarzyszy refleksja nad tym, do jakiego stopnia pojawiające się spory i symboliczne konflikty wokół upamiętniania regionalnej przeszłości odzwierciedlają relacje centrum – peryferia, a także „swój”, „tutejszy”, „miejscowy” w opozycji do „obcy”, „inny”, „zewnętrzny”.

WYKAZ WYBRANYCH MUZEÓW, IZB PAMIĘCI, IZB REGIONALNYCH PRYWATNYCH ORAZ ZAKŁADANYCH PRZEZ ORGANIZACJE POZARZĄDOWE

BRENNA: Izba regionalna przy Gminnym Ośrodku Kultury; prezentuje dawny sprzęt góralski, kamieniarski oraz elementy strojów ludowych (charakter etnograficzny).

BRENNA: Kozia Zagroda; połączenie skansenu, ośrodka edukacyjnego, zagrody pasterskiej i gospody góralskiej.

BUKOWIEC (BUKOVEC, RC): Izba regionalna im. Karola Piegzy przy szkole podstawowej z polskim językiem nauczania; założona w 2002 roku (?).

CIERLICKO-KOŚCIELEC (TĚRLICKO-KOSTELEČ, RC): Izba pamięci poświęcona polskim lotnikom Franciszkowi Żwirce i Stanisławowi Wigurze. Mieści się we wzniesionym w latach 1989–1994 Domu Polskim prowadzonym przez tamtejsze koło Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego.

CISOWNICA: Izba Pamięci Jury Gajdzicy; udostępniona w 2010 roku z inicjatywy rodziny Szarzców oraz Stowarzyszenia Miłośników Cisownicy. Znajduje się na terenie prywatnej posesji potomków Jury Gajdzicy i zawiera pamiątki z biblioteczki Gajdzicy oraz sprzęty nawiązujące do XIX wieku.

CISOWNICA: Izba Regionalna „U Brzezcinów”; otwarta we wrześniu 2001 roku m.in. z inicjatywy Stowarzyszenia Miłośników Cisownicy przy gospodarstwie agroturystycznym. Ekspozuje sprzęt gospodarstwa domowego, elementy stroju itp. (charakter etnograficzny).

CIESZYN: Archiwum i Biblioteka Konwentu Zakonu Bonifratrów.

CIESZYN: Harcerska Izba Tradycji Hufca Ziemi Cieszyńskiej; otwarta w 1980 roku, poświęcona historii polskiego ruchu harcerskiego na Śląsku Cieszyńskim.

- CIESZYN:** Izba historyczna w Banku Spółdzielczym; utworzona w 2003 roku. Poświęcona historii Towarzystwa Zaliczkowego i Banku Spółdzielczego w Cieszynie uważanego za jego kontynuację.
- CIESZYN:** Izba Cieszyńskich Mistrzów poświęcona sylwetkom cieszyńskich mistrzów-rzemieślników oraz ich wyrobom. Można tu zobaczyć warsztat rusznikarski Jerzego Wałgi. Miejsce utworzono i udostępniono zwiedzającym w 2012 roku.
- CIESZYN:** Muzeum 4 Pułku Strzelców Podhalańskich w Cieszynie zawierające pamiątki związane z tą formacją stacjonującą w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Cieszynie i działaniami wojennymi na Śląsku Cieszyńskim, szczególnie w ostatnich miesiącach II wojny światowej. Muzeum istnieje od 2008 roku, a zostało zarejestrowane trzy lata później.
- CIESZYN:** Muzeum Drukarstwa; otwarte w 1996 roku z inicjatywy Karola Franka oraz Stowarzyszenia Muzeum Drukarstwa w Cieszynie. Wystawie sprzętu drukarskiego towarzyszą warsztaty graficzne i zajęcia interaktywne (charakter tematyczny).
- CIESZYN:** Muzeum Protestantyzmu ulokowane w Kościele Jezusowym w Cieszynie; otwarte przy okazji obchodzonej w 2009 roku 300. rocznicy powstania świątyni.
- CZECHOWICE-DZIEDZICE:** Izba regionalna w Czechowicach-Dziedzicach; od 1990 roku znajduje się w Miejskim Domu Kultury w Czechowicach-Dziedzicach. Członkom Towarzystwa Przyjaciół Czechowic-Dziedzic udało się w niej zgromadzić pamiątki techniki, eksponaty etnograficzne, książki i dokumenty związane z historią miasta i gminy.
- CZESKI CIESZYN (ČESKÝ TĚŠÍN, RC):** Muzeum Straży Pożarnej poświęcone historii organizacji strażackich na Śląsku Cieszyńskim; prezentuje przedmioty związane z funkcjonowaniem tych służb. Zostało otwarte w 2011 roku.
- DZIĘGIELÓW:** Izba regionalna mieszcząca się w szkole podstawowej; założona w 2007 roku przez Stowarzyszenie Miłośników Dziegielowa (charakter etnograficzny i historyczny).
- DZIĘGIELÓW:** Pszczelarnia prowadzona przez Jana Gajdacza; kompleks uli i pasiek gromadzonych od lat siedemdziesiątych XX wieku.
- GOLESZÓW:** Izba Oświęcimska przy Gminnym Ośrodku Kultury w Goleiszowie; powstała m.in. dzięki pomocy Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau. Ma upamiętniać filię KL Auschwitz-Birkenau istniejącą w czasie II wojny światowej na terenie Goleiszowa. Otwarta 12 października 2006 roku (charakter historyczny).
- GÓRKI WIELKIE:** Chlebowa Chata; otwarta w 2005 roku; inicjatywa prywatna przy gospodarstwie agroturystycznym. Ekspozycja związana jest z procesem produkcji chleba („Od ziarenka do bochenka”), prezentowany jest także dawny sprzęt rolniczy oraz gospodarstwa domowego. Dla zwiedzających organizuje się pokazy wypieku chleba, produkcji masła i miodu (charakter etnograficzny).
- GRODZIEC ŚLĄSKI:** Muzeum Zamkowe zarejestrowane w 2012 roku jako inicjatywa prywatna; poświęcone m.in. historii Grodzca Śląskiego, znajdującego się tam zamku, kościoła oraz postaci Józefa Bożka.

HERCZAWA (HRČAVA, RC): Izba regionalna przy szkole podstawowej.

Istebna: Górska Izba Jakuba Gazurka; działa od 2005 roku (galeria autorska o tematyce regionalnej).

Istebna: Izba Pamięci Jerzego Kukuczki istniejąca od 1996 roku; zawiera pamiątki związane z polskim himalaistą (charakter biograficzny).

Istebna: Chata Kawuloka; Beskidzka Izba Twórcza istniejąca od 1962 roku w budynku z 1863 roku; działa jako muzeum regionalne. Prezentuje wystawę zabytkowych sprzętów oraz instrumentów muzycznych (charakter etnograficzny).

Istebna: Muzeum Jana Wałacha; placówka powstała na bazie założonej w 1922 roku pracowni artysty (charakter biograficzny i etnograficzny). Opiekę nad tym miejscem do września 2015 roku sprawowała córka Jana Wałacha – Barbara – oraz Stowarzyszenie im. Jana Wałacha w Istebnej.

Istebna: Ośrodek Edukacji Ekologicznej; powstał w 1997 roku przy Nadleśnictwie Wisła w ramach Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Beskidu Śląskiego”. Prezentuje florę i faunę Beskidu Śląskiego (charakter ekologiczny).

Istebna: Pracownia i galeria rodziny Konarzewskich wraz przylegającą do posesji drewnianą kaplicą wotywną. Galeria (której początki sięgają lat 1922–1923) prezentuje twórczość rodziny Konarzewskich – dzieła Ludwika Konarzewskiego seniora, obrazy Ludwika Konarzewskiego juniora, współczesne malarstwo Iwony Konarzewskiej i Antoniego Konarzewskiego, ceramikę artystyczną i tkactwo artystyczne oraz pamiątki po działającej w tym miejscu pracowni i muzeum (charakter biograficzno-regionalny).

Istebna: Warsztat Beaty Legierskiej prezentujący koronkę koniakowską; działa od 1996 roku (charakter etnograficzny).

Istebna: Pracownia Malarstwa Artystycznego i Satyry Eugeniusza Białasa „Studio 660 m n.p.m.”; istnieje od 2003 roku (?) (charakter artystyczno-regionalny).

JABLONKÓW (JABLUNKOV, RC): Izba Regionalna im. Adama Sikory gromadzi zbiory, które w latach 2001–2008 były prezentowane w szkole podstawowej z polskim językiem nauczania w Czeskim Cieszynie.

Jaworze: Galeria autorska Ewy i Krzysztofa Czaderów; prezentuje nie tylko przykłady twórczości jej właścicieli, ale także przedmioty i pamiątki związane z gospodarstwem Czaderów, stare meble, sprzęty oraz kolekcję owadów. Początki tego miejsca sięgają lat siedemdziesiątych XX wieku.

Jaworze: Muzeum Fauny i Flory Morskiej i Śródlądowej; zapoczątkowane na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku. Zbiory umieszczone są w Gimnazjum nr 1. im. generała Stanisława Maczka. Od 2014 roku muzeum ma nową oprawę.

Jaworze: Skansen Zygmunta Podkówki w Jaworzu Dolnym; założony w 1993 roku. Zawiera kolekcję sprzętów rolniczych oraz pamiątek związanych z historią regionu. Można tutaj obejrzeć zabytki techniki w postaci odbiorników radiowych, telewizyjnych, zegarów oraz pokazy wyrobu masła czy mielenia na żarnach.

- JAWORZYŃKA:** Galeria „W Drewnutni” Krystyny Heblińskiej; otwarta w 2002 roku. Prezentuje prace lokalnych artystów oparte głównie na motywach ludowych i regionalnych (charakter artystyczno-etnograficzny).
- JAWORZYŃKA:** Muzeum Regionalne „Na Grapie”; otwarte 19 lipca 1993 roku (charakter etnograficzny).
- JAWORZYŃKA:** Muzeum Świerka Istebniańskiego działające od 2001 roku; stanowi integralną część szkółki leśnej i Karpackiego Banku Genów oraz Ośrodka Edukacji Ekologicznej Nadleśnictwa Wisła (charakter ekologiczny).
- KICZYCE:** Strażacka Izba Pamięci utworzona w 2013 roku.
- KISIELÓW:** Skansen Staroci prowadzony przez Helenę Bojdę; istnieje od 1997 roku (?) (charakter etnograficzny).
- KONIAKÓW:** Galeria Sztuki Regionalnej „Chata na Szańcach” (inna nazwa: Galeria Scena Sztuki i Kultury Regionalnej Twórców Nieprofesjonalnych Tadeusza Ruckiego); działa od 1997 roku (?). Prezentuje sztukę ludową z terenu Trójwsi wzbogaconą opowieściami o Koniakowie i grą na trombitach wykonanych własnoręcznie przez właściciela (charakter etnograficzny).
- KONIAKÓW:** Izba Pamięci Kamieniarz-Kubaszczuk (inna nazwa: Izba Twórcza Heleny i Mieczysława Kamieniarzy); prowadzi wystawy oraz sprzedaż koronek (charakter etnograficzny i biograficzny).
- KONIAKÓW:** Izba Pamięci Marii Gwarek (inna nazwa: Muzeum Koronki); powstałe w 1962 roku. Można tam zobaczyć wiele „heklowanych” arcydzieł znanych na całym świecie (charakter etnograficzny).
- KONIAKÓW:** Izba Twórczości Rodziny Łupieżowicz; prezentuje ekspozycję koronki, rzeźb i obrazów (charakter biograficzny i etnograficzny).
- KONIAKÓW:** Kolyba na Szańcach (inna nazwa: Bacówka na Szańcach) Piotra Kohuta; działa od 2006 roku. Oferuje m.in. warsztaty oraz prelekcje związane z produkcją sera owczego. Prowadzi także sprzedaż pamiątek góralskich (charakter etnograficzny).
- KONIAKÓW:** Muzeum Artysty Jana Żyrka; prezentuje obrazy i rzeźby artysty (charakter artystyczny).
- KOŃCZYCE MAŁE:** Izba Regionalna Wsi Cieszyńskiej; prowadzona przez Gminny Ośrodek Kultury od 1997 roku (charakter etnograficzny).
- ŁĄCZKA:** Galeria Andrzeja Klimowskiego; działa od 2004 roku. Prezentuje rzeźby i obrazy artysty (charakter artystyczny i etnograficzny).
- MIĘDZYRZECZE GÓRNE:** Izba regionalna w Międzyrzeczu; powstała w 2003 roku. Początkowo mieściła się w budynku Ochotniczej Straży Pożarnej, jednak w 2007 roku przeniesiono ją do Chaty Międzyrzecze Gminnego Ośrodka Kultury Jasienica. Opiekuje się nią m.in. Towarzystwo Miłośników Międzyrzecza (charakter etnograficzny).
- OCHABY:** Gospodarstwo rodziny Bieniek przy prywatnym gospodarstwie agroturystycznym. Prezentuje ekspozycje z historii rolnictwa oraz pojazdy z minionej epoki (charakter techniczno-etnograficzny).

- PIERŚCIEC:** Izba regionalna w Szkole Podstawowej im. Zofii Kossak; od 2001 roku gromadzone są w niej pamiątkowe sprzęty stanowiące wyposażenie domów i gospodarstw wiejskich oraz elementy strojów.
- POGWIZDÓW:** Izba regionalna mieszcząca się szkole podstawowej.
- PRUCHNA:** Izba Regionalna im. Emilii Michalskiej; działa pod opieką Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury w Strumieniu oraz strumieńskiego koła Macierzy Ziemi Cieszyńskiej (charakter etnograficzny).
- PUŃCÓW:** Powozownia Andrzeja Lacela; kolekcja pojazdów konnych stanowiąca część skansenu prezentującego zbiory dawnych maszyn i sprzętów.
- RUDZICA:** Galeria autorska Floriana Kohuta „Pod strachem polnym”. Zgromadzone są w niej prace artysty powstające od końca lat siedemdziesiątych XX wieku.
- SKOCZÓW:** Muzeum Parafialne im. św. Jana Sarkandra; czynne od listopada 1994 roku. Prezentuje pamiątki związane z osobą katolickiego świętego pochodzącego ze Skoczowa (charakter biograficzny).
- USTROŃ:** Kolekcja Zabytkowych Motocykli „Rdzawe Diamenty”; działa od 2005 roku (?) (charakter motoryzacyjno-techniczny).
- USTROŃ:** Muzeum Regionalne „Stara Zagroda”; działa od 1999 roku (charakter etnograficzny).
- USTROŃ-JASZOWIEC:** Regionalny Ośrodek Edukacji Ekologicznej „Leśnik”; działa od 1998 roku (charakter ekologiczny).
- WĘDRYNIA (VENDRYNĚ, RC):** Pracownia Antoniego Szpyrcy wraz z małym muzeum. Po śmierci artysty w grudniu 2014 roku część zgromadzonych w nim przedmiotów, dokumentów, fotografii została przekazana m.in. do Muzeum Śląska Cieszyńskiego oraz do pracowni ceramicznej w Jabłonkowie prowadzonej przez Iwonę Janštovą.
- WIŚLA:** Chata Kocyana (inna nazwa: Izba Pracy Twórczej Jana Kocyana); galeria prac wiślańskich twórców ludowych mieszcząca się w starej chacie góralskiej. Można tam oglądać m.in. rzeźby i obrazy Jana Kocyana (charakter etnograficzno-artystyczny).
- WIŚLA:** Galeria Sportowe Trofea Adama Małysza; otwarta na przełomie 2006 i 2007 roku. Prezentuje pamiątki związane ze znanym skoczkiem narciarskim pochodzącym z Wisły, m.in. medale, puchary, fotografie (charakter biograficzny).
- WIŚLA:** Galeria „U Niedźwiedzia”; otwarta w kwietniu 2001 roku m.in. dzięki Stowarzyszeniu Grupa Twórców Wiślanie. Prezentuje przykłady rękodzieła i sztuki ludowej (koronki, papieroplastyka, obrazy, rzeźby itp.). Pierwotnie znajdowała się w budynku starej drewnianej szkoły z 1891 roku, która tworzyła część Enklawy Budownictwa Drewnianego przy Muzeum Beskidzkim w Wiśle. Po przywróceniu budynkowi pierwotnego charakteru (umieszczenie w nim starych ławek szkolnych, tabliczek do pisania i kałamarzy) zaczęto tu prowadzić lekcje muzealne. W 2014 roku galeria została przeniesiona do pomieszczeń budynku Urzędu Miejskiego w Wiśle.
- WIŚLA:** Izba Historyczna i Kancelaria Leśniczego Nadleśnictwa Wisła; powstała w roku 2007. Opiekuje się nią Nadleśnictwo Wisła.

- WISŁA:** Muzeum Narciarstwa w domu wypoczynkowym „Ziemowit”. Placówka prywatna działająca od 1991 roku (charakter tematyczny).
- WISŁA:** Muzeum Spadochroniarstwa i Wojsk Specjalnych im. Adolfa Pilcha; powstało w 2003 roku jako Izba Spadochroniarza. Upamiętnia urodzonego w Wiśle cichociemnego spadochroniarza i partyzanta Armii Krajowej. Prezentuje historię i pamiątki polskiego spadochroniarstwa oraz działań specjalnych, głównie zbiory twórcy muzeum Piotra Wybrańca.
- WISŁA:** Kufa Jama; galeria połączona z kawiarnią czynna od 1995 roku. Wystawia prace regionalnych artystów oraz prezentuje twórczość Jana Żyrka z Koniakowa. Niekiedy współpracuje z grupą śpiewaczą „Gronie” (charakter galerii).
- WISŁA:** Muzeum Turystyki w Beskidzie Śląskim; zlokalizowane na polanie Przystop pod Baranią Górą przy Baraniogórskim Ośrodku Kultury Turystyki Górskiej PTTK „U źródle Wisły”. Działa od 12 listopada 1994 roku. Prezentuje pamiątki oraz dokumenty związane z turystyką, a ponadto stroje i kulturę materialną górali (charakter tematyczny i etnograficzny).
- WISŁA:** Pawilon Sztuki Artura Cienciąły; mieści wystawę prac artystów regionalnych i ogólnopolskich (charakter galerii).
- WISŁA:** Galeria Rysunku Satyrycznego Janusza Kozusznika „Bez krawężników”; działa od 2005 roku. Prezentuje rysunki satyryczne o tematyce sportowej publikowane m.in. w lokalnej prasie (charakter tematyczny).
- WISŁA:** Zapiecek u Jędrysa; galeria mieszcząca się w budynku restauracji. Prezentuje prace zarówno artystów lokalnych, jak i pochodzących z innych rejonów Polski (charakter galerii).
- WISŁA-GLĘBCE:** Muzeum Pierwszej Apteki i Punktu Medycznego; działa od listopada 1999 roku (charakter tematyczny, pamiątki rodzinne).
- ZABRZEG:** Izba regionalna w zespole szkół im. Józefa Londzina; zawiera pamiątki związane z historią Zabrzegu oraz postacią ks. J. Londzina. Obecnie stanowi część sali dydaktycznej, w której odbywają się lekcje historii.
- ZAMARSKI:** Izba regionalna otwarta 2 lipca 2005 roku z inicjatywy kilku mieszkańców Zamarsk; mieści się w pomieszczeniach tutejszej karczmy.

WYKAZ NAJCZĘŚCIEJ STOSOWANYCH SKRÓTÓW

COK	– Cieszyński Ośrodek Kultury
GOK	– Gminny Ośrodek Kultury
GRH	– Grupa Rekonstrukcji Historycznej
JST	– jednostki samorządu terytorialnego
KGW	– Koło Gospodyń Wiejskich
KP w RC	– Kongres Polaków w Republice Czeskiej
LGD	– Lokalna Grupa Działania
MŚC	– Muzeum Śląska Cieszyńskiego
MZC	– Macierz Ziemi Cieszyńskiej
NSZ	– Narodowe Siły Zbrojne
PSP	– Pułk Strzelców Podhalańskich
PZKO	– Polski Związek Kulturalno-Oświatowy; ZG PZKO – Zarząd Główny Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego, MK PZKO – Miejsce Koło Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego
SMM	– Sekcja Miłośników Militariów

Objaśnienie skrótów stosowanych w zapisie wywiadów

- Pozycja 1 – płeć (M – mężczyzna, K – kobieta); przy wywiadach kilkuosobowych na następnych pozycjach analogicznie oznaczono płeć pozostałych respondentów
- Pozycja 2 – deklarowana tożsamość narodowa (P – polska, C – czeska, Ś – śląska, N – niemiecka)
- Pozycja 3 – kraj zamieszkania (PL – Polska, CZ – Czechy)
- Pozycja 4 – liczba porządkowa w danej kategorii (np. 5 – piąty mężczyzna w danej kategorii)
- Pozycja 5 – inicjał imienia danego uczestnika wywiadu zbiorowego

GRZEGORZ STUDNICKI

TĚŠÍNSKÉ SLEZSKO
(ŚLĄSK CIESZYŃSKI): OBRAZY
HISTORIE A IDENTITY MÍST A LIDÍ

SHRNUTÍ

Kniha je věnována současné sociálně-kulturní praxi spočívající v odvolávání se na historii regionu, jakým je Těšínské Slezsko. Autor se soustředí především na skupinu regionálních veřejně činných osob, které nejednou vystupují v roli místních „depozitářů paměti“ nebo „strážců tradice“. Jsou činní jako lokální lídři, samostatně nebo v rámci více či méně formalizovaných skupin, jakými jsou sdružení a spolky milovníků regionu nebo jednotlivých míst. Publikace je věnována především pamětní kultuře a kulturní paměti. Zahrnuje příklady forem aktivity jednotek nebo sociálních skupin soustředících se na minulost nebo historii, které slouží k zachování paměti a které se projevují ve veřejném prostoru (např. v podobě tzv. památných míst) nebo prostřednictvím textů kultury. Aktivity využívající sociálně šířené vědomosti o minulých dobách, o dávné kulturní praxi, postupech nebo podobách spojených s regionem Těšínského Slezska, reprezentování nebo obrazy minulosti ožívované při té příležitosti, stejně jako odlišné způsoby jejich interpretování a hodnocení jsou analyzovány ve spojení se zohledněním otázek manifestace, konstruování a udržování kolektivní nebo kulturní identity obyvatel Těšínského Slezska. Tyto úvahy zahrnují také motiv křížení, prolínání, ale také vzájemné konkurence identit a identifikací vznikajících kolem takových kategorií, jako je region, národ nebo vyznání. V tomto ohledu připomínání nebo odvolávání se na minulost, stejně jako její příslušná interpretace a hodnocení slouží

k udržování identity, legitimizaci názorů, hodnot s ní spojených a k udržování rozdílů. Je to o to důležitější, že Těšínské Slezsko má charakter pohraničí.

Těšínské Slezsko je historický region, který je v důsledku procesů a politických rozhodnutí rozdělen již více než 90 let státní hranicí (její průběh se v době od roku 1920 do roku 1945 se v určité míře měnil), která v současné době vyznačuje jeho část patřící Polské republice a České republice. Je tedy především oblastí česko-polského pohraničí. Část českých obcí současného frýdeckého a karvinského okresu, zvláště ty, které sousedí bezprostředně s česko-polskou hranicí, tvoří oblast nazývanou z polské perspektivy Zaalží (Zaolzie). V současné době ho obývá polská menšina čítající necelých 30000 osob; polská část Těšínského Slezska pak má relativně jednotný národnostní charakter. Je dobré si zapamatovat, že ve středověku byl tento region místem rivality států, které byly pod nadvládou polských Piastovců a českých Přemyslovců. Od 14. století se tento region stal jako lenní země součástí Českého království. Od doby korunovace Ferdinanda I. českým králem v roce 1526 se tento region až do roku 1918 nacházel pod nadvládou habsburské monarchie (od roku 1868 byl součástí Rakouska-Uherska). Po rozpadu habsburského soustátí došlo v roce 1919 k polsko-českému ozbrojenému sporu o státní příslušnost Těšínského Slezska. Tato otázka byla obnovena v roce 1938, v němž Polsko provedlo anexi Zaalží. Za 2. světové války a okupace se značná část Těšínského Slezska stala součástí III. Říše. Po roce 1945 byly nové hranice vymezeny na hranicích z roku 1920.

Situování tohoto regionu a jeho politické osudy způsobují, že Těšínské Slezsko bylo po několik století místem pronikání a působení českých a polských vlivů. Nikoli bez významu byly také vlivy německojazyčné kultury a bezprostředního sousedství zemí, které byly součástí uherského království a v současné době představují území Slovenska. Je nutné dodat, že do ukončení 2. světové války a prvních poválečných let obývala tento region ekonomicky významná německojazyčná menšina, mající v oblasti své politické zastoupení. Zde se také rozvíjelo a zanechalo svou stopu šlonzacké hnutí (ruch ślązakowski), jehož stoupenci se hlásili k národní identitě Slezanů. Těšínské Slezsko je také různorodé z náboženského hlediska: dominují zde věřící římskokatolického i evangelicko-augsburského vyznání (jsou zde přítomna také jiná vyznání). Od konce 18. století do vypuknutí 2. světové války měli své místo ve společnosti také Židé.

Autor se věnuje provádění a strategiím vyvolávání obrazů minulosti v pohraničí, jakým je Těšínské Slezsko. Periferní charakter tohoto regionu vzhledem k politickému a správnímu centru jednotlivých států, jichž je součástí, způsobuje, že identita obyvatel osciluje mezi třemi rozměry: regionem, národním celkem a tím, co s sebou přináší globalizace (např. nadnárodní struktury jako je Evropská unie). Autor věnuje pozornost kategorii bytí „zdejší“, kterou charakterizuje nářeční označení bytí *tu stela*. Může zahrnovat dvě úrovně: příslušnost

ke konkrétnímu místu vzhledem k místnímu společenství a dále k regionu. Bytí *tu stela* je utvářeno mimo jiné odvoláním se na události spojené s historií rodiny, sousedských skupin, dávných známostí, stejně jako znalostmi současných kontextů a společenských vztahů, sociálních vazeb a také identifikací se zdejšími nářečím, kulturou, tradicí, znalostí historie regionu a jejím přijímáním za svou vlastní. Bytí *stela* je zároveň účastí ve společenství paměti, regionálních znaků a symbolů, které mají ochránit regionální identitu před stíráním ze strany národních vlivů a působení globalizace. Zároveň je regionální identita podrobována vlivům projevů (např. národních), které přicházejí zpoza hranic regionu, což dále diferencuje společnost regionu z hlediska národnostního a situuje je do různých společenství národních pamětí. Tento proces se týká také konfesního rozměru.

Publikace představuje pokus o zachycení sociálně-kulturních kontextů fungování historické, kolektivní (sociální) paměti, tradice a dědictví a dále způsobů jejich využívání v různých oblastech společenského života. Autor sleduje projev a vybranou slovesnost o regionu vytvářené jeho obyvateli a dále to, čím jsou tvořeny. Všimá si jich nejen ve spojení s regionální kulturní identitou subjektů, které ji vytvářejí, ale také s konstituováním *signum loci* a *genia loci* tohoto fyzicky-geografického regionálního prostoru. V tomto smyslu nejsou pouze projevem zájmu o minulost a tradici spojenou s potřebou vlastní identity, ale také s potřebou stát se součástí dění vytvářejícího kulturní distingovanost regionu. Připomenutí reprezentace minulosti a lokálních tradic je analyzováno také v kontextu aktivit, které mají své místo v oblasti turistiky (např. kulturní) – jsou také součástí vytváření atrakcí a exotiky místa.

Autor publikace sleduje diskursivní počínání, které si vzájemně konkuruje, a zároveň osciluje kolem minulosti a identity obyvatel regionu, dění, jež má vytvořit reprezentaci kultury, tradice a historii Těšínského Slezska. Pro tento účel se zaměřuje mimo jiné na takové činnosti jako: vytváření památných míst (pomníky, pamětní tabule, soukromá muzea a regionální síně), vydávání lokálních monografií, regionálních diářů nebo turistických průvodců, organizování kulturních akcí, které se vztahují k regionálním tradicím, dědictví a historii regionu, podnikání činností, jejichž cílem je kultivování a navrácení dávných tradic (např. pastýřských), certifikování tradic a jejich „finanční podpora“. Autor se také zkouší zabývat různými společenstvími paměti, které fungují na Těšínském Slezsku, a také neporozuměním a antagonismům, které se v té souvislosti objevují.

GRZEGORZ STUDNICKI

*CIESZYN SILESIA: THE SCENES
OF THE PAST AND THE IDENTITY
OF PLACES AND PEOPLE*

SUMMARY

The book deals with the modern social and cultural practices of invoking the past of the Cieszyn Silesia region. The author's main focus constitutes a group of regional activists, who frequently take up the role of local „depositories of memory” or „guardians of tradition”. As the local leaders they act alone or within more or less formalized groups such as associations or the region or the given town enthusiasts' societies. The publication is mainly dedicated to the culture of memory and the memory of culture. It encompasses the examples of individual or group activities focusing on the past or history, which serve to commemorate, and are displayed within public space (e.g. through memorials) or through cultural texts. The activities based on the socially distributed knowledge on the past times, past cultural practices, processes or characters associated with Cieszyn Silesia, the representations or scenes of the past brought to life through them, as well as diverse attitudes towards their interpretations and judgements thereof are analyzed alongside the issues of manifesting, creating and supporting the collective or cultural identity of the inhabitants of Cieszyn Silesia. These discussions also comprise the motif of the intersection, merging and competition of identities and identifications built around categories such as region, nation or faith. On this level, the reference to the past as well as proper

interpretation and judgement of it serves to sustain the identity, legitimize the attitudes and values associated with it as well as to sustain the differences. The importance thereof stems from the borderland nature of Cieszyn Silesia.

Cieszyn Silesia is a historical region which, due to political processes and decisions, has been divided by a border between the Republic of Poland and Czech Republic for over 90 years (from 1920 to 1945 the borderline was marginally relocated on several occasions). Therefore, it is mostly a Czech-Polish borderland. A number of Czech *gminas* of Frydek and Karwina *powiats*, especially those directly bordering the Czech and Polish border constitute the area referred to by the Poles as Zaolzie. At present it is inhabited by the Polish minority of less than 30 000 people; in turn, the Polish part of Cieszyn Silesia is relatively nationally homogeneous. It is worth remembering that in the Middle Ages this region was fought for by the nations led by Polish Piast dynasty and Czech Přemyslids. In the 14th century this area became part of the Kingdom of Bohemia as fiefdom. From 1526, when Ferdinand I was crowned the King of Bohemia, till 1918, it was governed by the House of Habsburg (since 1868 it was part of the Austro-Hungarian Empire). A Polish and Czech military dispute about the national status of Cieszyn Silesia occurred in 1919 after the collapse of the Habsburgs. This issue emerged again in 1938, when Poland annexed Zaolzie. During World War II and the occupation period the majority of Cieszyn Silesia became part of the Third Reich. The return to the borders of 1920 happened in 1945.

The location of the region and its political fate have made it a target of merging and influence, both Czech and Polish, for several centuries. Not without meaning were the influences of German language culture and the direct neighbourhood of the Kingdom of Hungary lands, which now are part of Slovakia. It should be mentioned that till the end of World War II and the following years this area was inhabited by the German speaking minority, which was significant in terms of economy and had political representatives. The Silesian movement, whose supporters promoted the national separateness of Silesians, left its mark here, too. Cieszyn Silesia is quite diverse in terms of faith with the majority belonging to the Roman Catholic Church and the Lutheran Church of the Augsburg Confession (other faiths are also present). From the end of the 18th century Jews had their place in this social landscape as well.

The author takes note of the practices and strategies of recalling the scenes of the past in the borderland of Cieszyn Silesia. The peripheral nature of the region juxtaposed with the political and administrative centres of both nations it is part of, causes the identities of its inhabitants to oscillate between three dimensions: the region, the nations and the effects of globalization (e.g. structures above the national scope, such as European Union). The author emphasizes the category of being "local", which is expressed by the dialectal phrase of *tu stela*. It can

Summary

comprise two levels: being considered part of a given town, that is local community or of a region. Being *tu stela* is confirmed through, among others, the recollection of events connected with the past of the family or neighbourhood groups, the knowledge of both old and new social contexts and relationships, social ties, the identification with the local dialect, culture, tradition and the knowledge of the history of the region and accepting it as one's own. Being *stela* comprises the participation in the community that shares memory, regional signs and symbols, which are meant to protect the local identity from fading out of the national narrations and the influence of globalization. The regional identity is also subject to the influence of discourses (e.g. national ones) originating outside of the region, which, in turn, diversifies the community in terms of the nation and splits it into different national commemorative groups. This process also happens on the level of faith.

This publication constitutes an attempt at grasping the social and cultural contexts of the functioning of historical and collective (social) memory, tradition or legacy as well as the methods for their usage in various spheres of social life. The author investigates the discourse the selected regional narrations created by the locals, and what they constitute. They are perceived not only in connection with the local cultural identity of individuals but also with the establishment of the *signum loci* and *genius loci* of the physical and geographical space. On this level, they are not only the object of interest in the past and tradition connected with the need of identity, but also part of the practices creating the cultural distinction of the region. The recollection of the representation of the past and local traditions is also analyzed in context of the activities within the scope of tourism (e.g. cultural one) since they are an element that generates the attractions and the exotic atmosphere of the region.

The author investigates the competitive discourse practices revolving around the past and the identity of the locals as well as the actions meant to constitute cultural or traditional representations of the past of Cieszyn Silesia. Therefore, he analyzes actions such as: the creation of memorials (monuments, memorial plates, private museums and exhibition rooms), the publishing of local monographs, regional calendars or guidebooks, the organization of cultural events associated with local traditions, legacies or the history of the region, the actions aimed at the cultivation or reintroduction of past traditions (e.g. herding ones), the certification of tradition and its "subsidy". The author also discusses commemorative groups operating in Cieszyn Silesia and various misunderstandings or antagonisms resulting therefrom.

Redakcja
MAGDALENA BIENIEK

Korekta
DOMINIKA KIELAN

Zdjęcia
GRZEGORZ STUDNICKI

Przygotowanie do druku
PRE-TEKST, www.pre-tekst.com

Copyright © 2015 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-8012-781-4
(wersja drukowana)

ISBN 978-83-8012-782-1
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 34,0. Ark. wyd. 45,0.
Papier offset, kl. III, 90 g Cena 46 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

GRZEGORZ STUDNICKI – etnolog, socjolog, od 2006 roku adiunkt w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Śląskiego, etnograf w Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie. Zajmuje się badaniem współczesnych sposobów wykorzystania tradycji oraz przywoływania obrazów przeszłości w społecznościach lokalnych na Śląsku Cieszyńskim.

Publikacja *Śląsk Cieszyński: obrazy przeszłości a tożsamość miejsc i ludzi* poświęcona jest głównie współczesnym społecznym praktykom odwoływania się do przeszłości, jej doświadczania oraz rekonstruowania. Są one ujmowane w kontekście budowania kulturowej tożsamości i odrębności mieszkańców Śląska Cieszyńskiego. Przywołując liczne przykłady oddolnych działań mieszczących się w obrębie kultury pamięci, autor próbuje odpowiedzieć na pytanie, do jakiego stopnia współtworzą one narrację o regionie, a także w jakim zakresie są wykorzystywane w kulturowym procesie tworzenia tożsamości miejsca i przestrzeni tożsamości. Zwraca również uwagę na spory i konflikty towarzyszące upamiętnianiu przeszłości oraz momentom, kiedy w przestrzeni społecznej pojawiają się konkurujące ze sobą formy pamięci zbiorowej. Poprzez analizę współczesnej sytuacji Śląska Cieszyńskiego – wynikającej z jego losów historycznych – autor ilustruje, w jaki sposób ogólne mechanizmy funkcjonowania pamięci kulturowej i zbiorowej odbijają się na życiu społeczeństwa konkretnego regionu.

Przedmiotem rozprawy są problemy tożsamości indywidualnej i zbiorowej, zwłaszcza w kontekście pamięci, w odniesieniu zaś do tej ostatniej kategorii – znaczenia tego wszystkiego, co niesie z sobą przeszłość. [...] Autor bada te problemy na przykładzie Śląska Cieszyńskiego, specyficznego regionu Polski, w którym właśnie te kwestie odgrywają szczególną rolę i z tego powodu stanowią wdzięczny przedmiot badawczy.

Z recenzji dr hab. prof. AJD Janusza Spyry

Więcej o książce

CENA 46 ZŁ
(+ VAT)

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-78

